

Statliga företag

Sammanfattning

Utskottet har inget att erinra mot 2001 års redogörelse för företag med statligt ägande, vilken har överlämnats till riksdagen med regeringens skrivelse 2000/01:120. Skrivelsen bör därmed läggas till handlingarna.

Utskottet avstyrker ett antal motioner rörande bl. a. försäljning av statliga företag och förändring av könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna. Utskottet redovisar sin syn på statligt ägande av företag. När det gäller försäljning säger utskottet att det i vissa fall kan vara motiverat med försäljning av del av eller hela det statliga ägandet i ett bolag. Den ordning som för närvarande gäller och som innebär att regeringen – i det fall den inte redan har beslutsmyndighet – lägger fram förslag till riksdagen om försäljning, anser utskottet vara ändamålsenlig. I en reservation (m, kd, c, fp) begärs en plan för försäljning av statliga företag och en redovisning av syftet med det statliga ägandet för respektive företag. I en annan reservation (mp) föreslås ett tillkännagivande om att s.k. kvalitetsmål skall anges för varje statligt företag.

När det gäller frågan om könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna utgår utskottet från att regeringen ökar sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning om jämställd representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Detta måste leda till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena, anser utskottet. I en reservation (m, kd, c, fp) föreslås ett tillkännagivande om vikten av en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen.

Slutligen föreslår utskottet ett tillkännagivande av riksdagen i ett avseende, nämligen avseende förvaltningen av statens aktier i företag. Med anledning av en motion anför utskottet att regeringen – för att ytterligare utveckla den allmänna bolagskompetensen – bör ta ett samlat grepp när det gäller förvaltningen av statens aktier i företag. I en reservation (s, v) avvisas förslaget om tillkännagivande, med hänvisning till att förvaltningen av statens aktier i företag redan för närvarande anses ske på ett professionellt och effektivt sätt.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Utskottets överväganden	5
Skrivelsen om statliga företag	5
Inledning.....	5
Statens ägarpolitik	6
Den statliga företagsfären år 2000	8
Motionerna	10
Allmänt om statliga företag	10
Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna.....	15
Vissa kompletterande uppgifter.....	16
Tidigare riksdagsbehandling.....	16
NUR-gruppen och Riksdagens revisorer	19
Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna.....	21
Utskottets ställningstagande	22
Inledning.....	22
Övergripande om statliga företag	22
Förvaltningen av statens aktier i företag.....	23
Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna.....	24
Reservationer.....	26
1. Övergripande om statliga företag (m, kd, c, fp).....	26
2. Övergripande om statliga företag (mp).....	28
3. Förvaltningen av statens aktier i företag (s, v).....	29
4. Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna (m, kd, c, fp).....	30
Bilaga	
Förteckning över behandlade förslag.....	32

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Övergripande om statliga företag

Riksdagen lägger regeringens skrivelse 2000/01:120 till handlingarna och avslår motionerna 2001/02:So497 yrkande 7, 2001/02:T409 yrkande 10, 2001/02:N2 yrkandena 1–3, 2001/02:N3, 2001/02:N4 yrkandena 1–3 och 5, 2001/02:N208 yrkandena 1, 2 och 4, 2001/02:N267 yrkande 19, 2001/02:N344, 2001/02:N365 yrkandena 11, 12 och 19 och 2001/02:N370 yrkande 16.

Reservation 1 (m, kd, c, fp)

Reservation 2 (mp)

2. Förvaltningen av statens aktier i företag

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad utskottet anfört. Därmed bifaller riksdagen delvis motion 2001/02:N249.

Reservation 3 (s, v)

3. Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:N299 och 2001/02:A211 yrkande 3.

Reservation 4 (m, kd, c, fp)

Stockholm den 16 april 2002

På näringsutskottets vägnar

Per Westerberg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Per Westerberg (m), Barbro Andersson Öhrn (s), Sylvia Lindgren (s), Lennart Beijer (v), Göran Hägglund (kd), Karin Falkmer (m), Nils-Göran Holmqvist (s), Marie Granlund (s), Karl Gustav Abramsson (s), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Ingegerd Saarinen (mp), Åke Sandström (c), Eva Flyborg (fp), Stefan Hagfeldt (m), Christina Pettersson (s) och Lennart Värmbö (v).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I detta betänkande behandlas

dels regeringens skrivelse 2000/01:120 med 2001 års redogörelse för företag med statligt ägande,

dels 3 motioner som väckts med anledning av skrivelsen,

dels 10 motioner från allmänna motionstiden.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör lägga regeringens skrivelse om statliga företag till handlingarna och samtidigt avslå ett antal motioner rörande bl.a. försäljning av statliga företag och förändring av könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna. Utskottet redovisar sin syn på statligt ägande av företag. När det gäller könsfördelningen utgår utskottet från att regeringen ökar sina ansträngningar för att öka andelen kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena. *Jämför reservationerna 1 (m, kd, c, fp), 2 (mp) och 4 (m, kd, c, fp).*

Riksdagen bör vidare, genom ett tillkännagivande, anmoda regeringen att ta ett samlat grepp när det gäller förvaltningen av statens aktier i företag. *Jämför reservation 3 (s, v).*

Skrivelsen om statliga företag

Inledning

I skrivelsen lämnar regeringen sin årliga redogörelse för förvaltningen av statens företagsägande samt för verksamheten i de företag som Regeringskansliet hade ägande i vid årsskiftet 2000/01 och i affärsverken. I redogörelsen lämnas uppgifter om utvecklingen i fråga om förvaltningen av statens företagsägande under år 2000 och fram till och med mars 2001. I redovisningen ingår dels aktiebolag vars aktier ägs av departementen, dels de vid årsskiftet fyra affärsdrivande verken Luftfartsverket, Sjöfartsverket, Statens Järnvägar (SJ) och Affärsverket svenska kraftnät. SJ ombildades till aktiebolag den 1 januari 2001. Systemet med årliga redogörelser från regeringen baseras på ett beslut av riksdagen våren 1981 (prop. 1980/81:22, bet. 1980/81:NU29). Från och med år 1999 utger regeringen också en mer lättillgänglig version av skrivelsen. I syfte att öka genomlysningen av statens företagsägande publicerar Regeringskansliet vidare sedan år 2000 kvartalsrapporter över företag med statligt ägande. I den här aktuella skrivelsen ingår också uppgifter om de riktlinjer och riksdagsbeslut som ligger till grund för företagets verksamhet, uppgift om de nya styrelser som utsetts på bolagsstämmorna under våren 2001 eller genom regeringsbeslut våren 2001 och föreslagna eller beslutade utdelningar under våren 2001 avseende verksamhetsåret 2000.

Olika förbättringar har gjorts i den nu aktuella redogörelsen. En förändring är att för varje företag redovisas mer fullständiga resultat- och balansräkningar. I sammanställningarna följer Regeringskansliet sedvanliga konventioner rörande redovisningsinformation. En annan förbättring är att en konsoliderad

balans- och resultaträkning redovisas, vilket är avsett att ge en mer samlad, rättvisande och tydlig bild över statens samlade företagsengagemang och de totala värden som finns i företagsfären. Vidare ingår, liksom föregående år, bl.a. uppgifter om miljö- och jämställdhetsarbete och mångfald samt andel kvinnor och män. Hänvisningar till respektive företags hemsida anges. Redovisningen av förvaltningen av det statliga företagsägandet har utökats med Regeringskansliets förvaltningskostnader avseende bl.a. departementens interna kostnader och köpta tjänster. Vidare har i avsnittet om den statliga företagsfären införts branschöversikter för att belysa under vilka förutsättningar företagen med statligt ägande verkar. Slutligen har, såväl i den siffermässiga presentationen som i den skriftliga analysen av den statliga företagsfären, en uppdelning av företagen gjorts i två grupper, nämligen företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav och företag som har särskilda samhällsintressen. Uppdelningen avses ge underlag för en mer rättvisande bild, samtidigt som analysen av såväl hela portföljen som de enskilda företagens resultat och måluppfyllelse underlättas.

Statens ägarpolitik

Den statliga bolagssfären består av 59 företag, varav 4 är avvecklingsbolag. Staten äger 45 bolag helt och därutöver 16 bolag tillsammans med andra. Statens ägarroll är mycket komplex, då staten äger bolag aktiva i verksamheter med stor spännvidd – från gruvindustri till opera, från fastigheter till spel. Regeringen har beslutat att det övergripande målet för samtliga företag skall vara att skapa värde och i förekommande fall infria angivna samhällsintressen. Formen för värdeskapande beror på typ av bolag, varvid företagen som nämnts har delats in i två grupper – företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav och företag som har särskilda samhällsintressen att uppfylla inom ramen för ett resultatkrav.

För den förstnämnda gruppen utgår ägarpolitiken från marknadsmässiga krav. För flera av dessa bolag används det gängse måttet för värdeskapande, dvs. att nuvärdet av de framtida kassaflödena skall vara större än företagets sammanvägda kostnad för det lånade kapitalet och ägarens kapital. Under de senaste två åren har regeringens förvaltning varit inriktad på en finansiell omvandling av bolagen i syfte att maximera aktieägarvärdet. I den andra gruppen, där företag som bl.a. Systembolaget AB och Apoteket AB återfinns, kan inte ett traditionellt mått av värdeskapande användas. Ägarpolitiken är här i stället inriktad på att företagen skall bedriva sin verksamhet så effektivt som möjligt, givet att uppställda mål och ekonomiska krav uppfylls. För dessa företag kommer således värdeskapandet ur den samhällsnytta som de åstadkommer. Samtidigt skall även dessa företag hushålla med sina ekonomiska tillgångar, vilket innebär att nuvärdet av framtida kassaflöden åtminstone bör möta kostnaden för kapitalet i bolaget. Utvärderingen av företagen skiljer sig beroende på vilken av de två grupperna som företaget tillhör. För företag med statligt ägande som verkar under marknadsmässiga villkor och krav måste ägaren utvärdera lönsamheten hos företaget och avgöra om företaget produce-

rar en acceptabel avkastning. För företagen med särskilda samhällsintressen blir uppgiften mer komplex, då även andra faktorer än lönsamhet måste utvärderas. Kravet på tydlighet för de uppsatta målen och en aktiv ägarförvaltning blir därmed än större inom den gruppen av företag, sägs det i skrivelsen.

Regeringskansliet har som ägare tillgång till tre verktyg för att nå sina mål, nämligen genomlysning, fokus på kärnverksamhet och effektiva styrelser. Som exempel på en hög genomlysning kan nämnas att det i årsredovisningen bl.a. skall framgå vilka finansiella mål, inklusive miljönyckeltal, som organisationen arbetar efter samt i vilken mån de uppfyllts. Rapporteringen är ett viktigt styrinstrument för ägaren i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av företaget. Inom Regeringskansliet pågår arbetet med att ytterligare höja kvaliteten i den externa rapporteringen, vilket bl.a. sker genom åtgärder för att säkerställa kvaliteten i inrapporterat material, förenkla rapporteringsrutinerna för företagen och införa en konsekvent och tydlig rapportering. Dessutom har Regeringskansliet ambitionen att påskynda rapporteringen, så att kvartalsrapporterna och den här aktuella skrivelsen publiceras i närmare anslutning till rapporteringstidpunkten.

När det gäller fokus på kärnverksamheten sägs i skrivelsen att det generellt sett finns två problem inom den statliga bolagssfären, nämligen ineffektiv kapitalbalans och expansion utanför kärnverksamheten. Det första problemet består av att vissa bolag med statligt ägande är överkapitaliserade, dvs. har för mycket eget kapital i relation till lånat kapital. Det andra problemet är att flera av företagen med statligt ägande har expanderat inom verksamheter som ligger utanför kärnverksamheten. Under åren 1999 och 2000 har Regeringskansliet, i samråd med företagen med statligt ägande, strävat efter att öka fokus på kärnverksamheten och optimera kapitalstrukturen. För flera bolag i den statliga bolagssfären kvarstår problemet att det egna, dyrare, kapitalet utgör en alltför stor andel av det totala kapitalet. Styrelserna kan också överväga att företagen inrättar s.k. värdebaserade styrsystem, kopplade till incitamentsprogram. Regeringen har beslutat om riktlinjer, vilket dock inte innebär att regeringen rekommenderar att det införs sådana program i samtliga bolag som ägs av staten. Luossavaara Kiirunavaara AB (LKAB) och Vasakronan AB har infört värdebaserade styrsystem kopplade till incitamentsprogram för de anställda.

Beträffande det tredje verktyget, effektiva styrelser, sägs att regeringens mål är att styrelserna skall innehålla hög kompetens anpassad till respektive bolags verksamhet, situation och framtida utmaningar. Nomineringen och tillsättningen av nya ledamöter föregås av en löpande dialog mellan ansvarigt departement, styrelseordförande, andra ledamöter, företagsledning och eventuellt andra delägare samt övriga berörda. Regeringens ambition är att styrelseförändringar skall utlysas i god tid före stämman. Vad beträffar kriterierna för att komma i fråga för en styrelseplats fordras en hög allmän kompetens inom löpande affärsverksamhet, affärsutveckling, branschkunskap, finansiella frågor eller andra relevanta områden. I flera av de börsnoterade företagen finns s.k. informella nomineringskommittéer, vilka utgörs av de största ägar-

na, t.ex. i Telia AB och Assi Domän AB. Sammansättningen av styrelserna skall också ske så att balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön. Målet för de onoterade företagen är en jämn könsfördelning, och ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. År 2000 uppgick andelen kvinnor till 30 % (se tabell). Motsvarande andel år 1999 var 29 %.

Könsfördelningen i statliga bolag

Befattning	Kvinnor	Män	Totalt	Andel kvinnor (%)
Ordförande	4	53	57	7
Vice ordförande	2	17	19	11
Övriga ordinarie	119	214	333	36
Suppleant	8	22	30	27
Summa ledamöter utsedda av bolagsstämma	133	306	439	30
Arbetstagare, ordinarie	13	62	75	17
Arbetstagare, suppleant	13	34	47	28
VD/GD	7	50	57	12

I ett avsnitt med rubriken Viktiga policyfrågor redogörs för regeringens policy i vissa frågor av principiell karaktär och hur dessa berör företagen med statligt ägande. Frågorna behandlas under följande rubriker: Miljöfrågor är affärsmässiga; Könsperspektivet en självklarhet; Mångfald lönar sig; Statliga företag i IT-samhället; Incitamentsprogram; Anställningsvillkor i statligt ägda företag; Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design; Regeringens förvaltningsmandat; Regeringskansliets ägarförvaltning; Förvaltningskostnader.

Den statliga företagssfären år 2000

I skrivelsen redovisas utvecklingen inom den statliga företagssfären under år 2000 i två avsnitt. Därefter lämnas en redogörelse för vart och ett av de statliga företagen, varvid följande parametrar redovisas (i förekommande fall): syfte eller affärsidé, strategi, omvärldsanalys eller marknad, viktiga händelser åren 2000 och 2001, miljöarbete, mångfald och jämställdhet, prognos för år 2001, utvärdering, styrelse år 2000, verkställande direktör, resultaträkning och balansräkning.

Under år 2000 förbättrades resultatet efter finansiella poster med 12 % till 30 miljarder kronor jämfört med år 1999 för företagen med statligt ägande. Samtidigt steg omsättningen med 6 % till 248 miljarder kronor under samma

period. Sammantaget genererade företagen med statligt ägande ett kassaflöde från den löpande verksamheten på 48 miljarder kronor år 2000. Det egna kapitalet uppgick till ca 161 miljarder kronor. Utdelningen till staten minskade till 9,6 miljarder kronor för verksamhetsåret 2000 från 21,9 miljarder kronor år 1999. Sammanlagt arbetade 237 000 personer i företag med statligt ägande under år 2000, jämfört med 252 000 under 1999. De företag som har särskilda samhällsintressen att fylla har under året uppfyllt de flesta av dessa mål.

Statens andel av den inhemska bolagssektorn uppskattas grovt till ca 25 %. Siffran bygger på en genomgång av värdet i statliga bolag, kommunala bolag, samt börsbolagens svenskbaserade verksamhet och onoterade privata bolag. I årets redogörelse har, som tidigare nämnts, en uppdelning skett i två grupper – företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav och företag som har särskilda samhällsintressen att uppfylla inom ramen för ett resultatkrav. Gränsdragningen mellan grupperna är inte alltid självklar. Med uppdelningen anses dock bilden av såväl hela bolagsfären som de enskilda företagens resultat och måluppfyllelse bli tydligare och därmed mer rättvisande.

Statens aktieinnehav var vid årsskiftet 2000/01 värt 155 miljarder kronor, motsvarande 4,8 % av Stockholmsbörsens samlade börsvärde. Den 30 mars 2001 hade värdet stigit till 181 miljarder kronor, motsvarande 5,5 %, varvid staten var den största aktieägaren på Stockholmsbörsen. Årsskiftet 1999/2000 var motsvarande andel 1 %, och staten var den fjortonde störste ägaren. De sammanlagda bruttoinvesteringarna för företag med statligt ägande mer än fördubblades under år 2000 jämfört med året innan, från knappt 55 till nära 114 miljarder kronor, och som företagsgrupp var de statliga företagen därmed Sveriges största investerare år 2000. Företag med statligt ägande hör till de allra största svenska företagen, mätt som sysselsättning. Totalt har företagen 240 218 anställda, varav 71 460 utomlands. År 1999 var antalet anställda 222 600, dvs. 17 600 färre. Kvinnor utgör 43 % av de anställda och män 57 %.

Det statliga företaget är väl spritt över landet. En del företag har verksamhet i alla Sveriges kommuner, t.ex. Posten AB och Systembolaget. De statliga företagens anställda fördelade på län skiljer sig från fördelningen av det totala antalet sysselsatta i landet. Mest överrepresenterat är Norrbotten, där andelen statligt anställda är mer än det dubbla jämfört med riksgenomsnittet. Även Gotlands, Jämtlands, Stockholms och Västernorrlands län har överrepresentation av anställda i statliga företag. Underrepresenterade i fråga om anställda i företag med statligt ägande är fem län i Syd- och Mellansverige, nämligen Blekinge, Kronobergs, Södermanlands, Västmanlands och Gävleborgs län. Nästan var tredje anställd, eller fler än 70 000 personer, i företag med statligt ägande finns utanför Sveriges gränser, vilket är 16 000 fler än år 1999. Elva företag där staten är ägare har en omsättning överstigande 10 miljarder kronor. Ytterligare elva företag har en försäljning på 1–9 miljarder kronor, och sju företag har en försäljning på 500–999 miljoner kronor.

Motionerna

Allmänt om statliga företag

I partimotion 2001/02:N208 (m) föreslås att riksdagen skall anmoda regeringen att lägga fram en privatiseringsplan för statliga företag med innebörd att ett trettiotal statligt ägda företag skall privatiseras. För övriga företag skall regeringen redovisa en motivering för eventuellt fortsatt statligt ägande, anför motionärerna. De föreslår också att regeringen skall lägga fram förslag till ändring av statlig verksamhet i enlighet med vad som anges i motionen.

Statens främsta uppgift inom näringspolitiken är att skapa ramar och regler för företagets verksamhet och bidra till att skapa gynnsamma förutsättningar för långsiktig tillväxt, fler företag, fler arbetstillfällen och god konkurrens, anför motionärerna. De anser att en privatisering av de statliga företagen skulle åstadkomma följande: renodla statens roll som lagstiftare och normgivare; stärka de privatiserade företagen; sprida intresset för sparande i aktier till nya grupper och bredda riskkapitalmarknaden; ge staten inkomster som kan användas till andra mer angelägna ändamål.

Trots statens dominans över företag i Sverige har det aldrig funnits några bestående och hållbara förklaringar till varför staten skall äga företag, menar motionärerna. I industrialismens barndom ansågs det viktigt att staten kunde utöva inflytande över användningen av naturresurserna. Senare har motiveringarna ofta varit av regionalpolitisk eller beredskapsmässig karaktär. I vissa fall har staten även ansett det angeläget att ta över nedläggningshotade företag, som sedan behållits. Med början under 1980-talet har dock en ny syn på statligt företagsägande vuxit fram, med innebörd att privatiseringar mer är en praktisk än en ideologisk fråga, säger motionärerna. Skälen till förändringen är flera, t.ex. starkare krav på tydliga och aktiva ägare i företagen, ansträngda statsfinanser och krav på högre effektivitet både för staten och för de nya ägarna. I regeringens skrivelse om företag med statligt ägande finns det inte redovisat några motiv i anslutning till de berörda bolagen till varför de bör vara statliga, säger motionärerna. De anser att regeringen i skrivelsen för varje bolag med statlig ägarinblandning bör motivera varför staten även i fortsättningen bör vara ägare. De företag vars koppling till staten inte kan motiveras bör ingå i den privatiseringsplan som motionärerna förordar.

Moderata samlingspartiet anser att, i första hand, ett 30-tal statliga företag bör privatiseras helt eller delvis. Privatiseringarna kan delas in i följande tre grupper: breda aktiespridningar över börsen; direktförsäljningar; bolag eller verksamheter under någon form av strukturering eller med behov av omstrukturering där ägarbreddning eller försäljning kan bli aktuell. I motionen lämnas särskilda kommentarer till vissa av de förordade försäljningarna. Redovisningen upptar följande bolag: Apoteket AB, Arlanda och Landvetters flygplatser, Assi Domän AB, Lernia AB, Luossavaara Kiirunavaara AB (LKAB), Nordea AB, OM Gruppen AB, Posten AB, Samhall AB, SAS Gruppen, Statens Bostadsfinansieringsaktiebolag (SBAB), Statens Järnvägar, Sveaskog AB, AB Svensk Bilprovning, Svenska Lagerhusaktiebolaget, Svenska rymd-

aktiebolaget, Svenska skogsplantor AB, AB Svenska Spel, Svensk-Danska Broförbindelsen AB (SVEDAB), Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut AB, Sveriges Rese- och Turistråd AB, Telia AB, Teracom AB, Vasakronan AB (dotterbolag till Civitas Holding AB), Vattenfall AB, Vin & Sprit AB och Vägverket Produktion. Försäljningen av de statliga företagen skall ske på ett ansvarsfullt sätt, anför motionärerna. Varje enskilt företag skall bli starkare och mer konkurrenskraftigt efter slutförd privatisering, vilket innebär att hänsyn måste tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljning, ägarstrukturen och metoderna för genomförande, sägs det. De förordade privatiseringarna bör vidare genomföras på ett sätt som bidrar till att långsiktigt bredda riskkapitalmarknaden. Detta bör främst åstadkommas genom följande tre huvudtyper av åtgärder: reformering av skattesystemet, främjande av intresset hos allmänheten för att äga svenska aktier samt förbättring av möjligheterna för anställda att äga aktier i de företag där de arbetar.

Likartade yrkanden som de i nyssnämnda motion 2001/02:N208 (m) framställs i motion 2001/02:N2 (m). Där begärs ett tillkännagivande om konkurrensutsättning och försäljning av offentligt ägda företag och verksamheter. Vidare begärs att regeringen skall anmodas att lägga fram förslag till ändring av statlig verksamhet i enlighet med vad som anges i motionen och att regeringen skall redovisa en motivering till varför vart och ett av bolagen med statlig ägarinblandning även i fortsättningen bör ha en sådan. Motiveringarna i de båda motionerna är också likartade, och i motion 2001/02:N2 (m) hänvisas till motion 2001/02:N208 (m).

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om behovet av en professionell förvaltning av statliga aktier i företag, anför det i motion 2001/02:N249 (m). Staten bör över huvudet taget inte äga aktier i företag, anser motionären, men så länge staten faktiskt äger aktier i företag med marknadsmässiga krav bör alla dessa statliga aktier samlas i en fond som skall ledas av professionella förvaltare. Syftet med den föreslagna modellen är att statens ägande skall vara så effektivt som möjligt. Det måste också bli svårare för politiker att belöna varandra med direktörs- och styrelseposter, anför motionären. Hon menar att ett samlat grepp på statens aktieportfölj försvåras av att de olika företagen lyder under olika departement. Därför anser hon att aktieinnehaven i de statliga företagen bör samlas i ett holdingbolag eller i en fond, vilket skulle bidra till att skapa ett helhetsperspektiv, en tydligare målformulering och en tydligare ansvarsfördelning. Om fonden uppnår det avkastningsmål som sätts upp innebär innehavet en god affär för staten, om inte är det en god affär för staten att sälja ut en del av de lågavkastande aktierna och använda de erhållna medlen för avbetalning på statsskulden, säger motionären.

I motion 2001/02:N344 (m) föreslås att det skall tillsättas en utredning för att granska samtliga bolag med statligt ägande utifrån bl.a. följande frågeställningar: Varför drivs verksamheten i bolagsform? Vad motiverar att staten äger aktierna? Är statens inflytande i bolaget rätt organiserat? Har medborgarna tillräcklig insyn? Finns det ett riksdagsbeslut om bolagets existens? Kan bolaget avvecklas? Kan bolaget säljas? Drivs verksamheten i konkurrens med

privata företag? Motionärerna anser inte att Näringsdepartementet har grepp om verksamheten och inte heller att departementet har en konsekvent linje i det som görs beträffande de statliga bolagen.

Riksdagen bör göra ett uttalande om ökad ägarspridning genom utförsäljning av statliga företag, anför det i partimotion 2001/02:N370 (kd). Eftersom staten sätter spelreglerna inom näringspolitiken bör staten inte själv äga företag, utom i undantagsfall, anser motionärerna. De menar att statens dubbla roller inom näringspolitiken hindrar förutsättningarna för en sund och rättvis konkurrens. Det statliga ägandet är till nackdel för ekonomins funktionssätt, för företagen och deras anställda, och innebär en orimlig inlåsning av den nationella förmögenheten, anför motionärerna. Ett skäl för försäljning av statens aktier är, enligt motionärerna, att renodla statens roll. Ett annat skäl är att ägandet bör spridas. Ett omfattande privat sparande i aktier är en av de viktigaste förutsättningarna för att nya företag skall kunna bildas och nya jobb skapas, sägs det. Ett tredje skäl är att det förbättrar förutsättningarna för de berörda företagen – en ägarspridning ger företaget kapital för framtida investeringar, vilket enligt motionärerna inte bör finansieras via statsbudgeten. Försäljningen skall ske till marknadsmässiga priser och i den takt som är möjlig med tanke på andra introduktioner på aktiemarknaden, säger motionärerna. De anser dock att vissa företag skall behållas av sociala eller hälsopolitiska skäl, t.ex. bör staten av dessa skäl inte avhända sig ägandet av Systembolaget. Staten bör gå vidare med att minska sitt ägande av företag, i princip enligt det program som antogs av riksdagen hösten 1991, menar motionärerna. De föreslår att – utöver de företag som då var aktuella – bl.a. följande företag skall bli föremål för försäljning: Civitas Holding, Vin & Sprit, resterande delar av SAS Gruppen, Telia, Nordea och Assi Domän. De företag som är aktuella är sådana som är verksamma inom konkurrensutsatt verksamhet, anför motionärerna. De anser att monopolföretag inte kan säljas innan omstrukturering skett och att allmänheten och de anställda i företagen bör vara en viktig målgrupp vid en utförsäljning.

Även i motion 2001/02:N4 (kd) begärs en ökad utförsäljning av statliga företag, med likartade motiveringar som i den nyssnämnda motionen 2001/02:N370 (kd). Statens roll i samhällsekonomin skall vara att sätta ramar och övervaka spelreglerna på marknaden, ansvara för samhällsplanering och infrastruktur samt att skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt, anför motionärerna. De anser att när staten agerar såväl domare som spelare på marknaden är risken stor att konkurrensen snedvrids och att investeringar inte görs på ett optimalt sätt i de företag som har de bästa förutsättningarna. Enligt regeringens skrivelse sker ägarförvaltningen inom särskilda ägarenheter på Närings- och Finansdepartementen, varvid de berörda tjänstemännen ofta också är ägarrepresentanter i företagens styrelser och fungerar som kontaktlänkar mellan företagen och de politiskt tillsatta vilka är ytterst ansvariga, noterar motionärerna. De finner det därför synnerligen anmärkningsvärt att näringsminister Björn Rosengren vid ett flertal tillfällen i riksdagen hävdade att

ansvaret för det som sker i de statliga bolagen ligger hos respektive styrelse, när det enligt regeringens egen skrivelse ligger hos honom och regeringen.

I motionen begärs också tillkännagivanden om ägaransvaret och laglydigheten och om etisk policy när det gäller staten som företagsägare. En lång rad statliga företag har under senare tid fått utstå kritik för sitt agerande, säger motionärerna. De nämner bl.a. den marknadsuppdelning som SAS och Maersk AB genomfört och att flera statliga bolag inte följer lagen (1992:1528) om offentlig upphandling – Posten, Svenska Spel och Kasernen AB, har fått påpekande från Nämnden för offentlig upphandling. Staten är den företagsägare som är mest förekommande hos Konkurrensverket, både som anmäld och som fälld, uppger motionärerna. De anser att detta väcker frågan om statens lämplighet som företagsägare och menar att det i ägaransvaret bör ligga en skyldighet att tydligt markera vilket förhållningssätt som skall råda. De statliga företagens agerande väcker också frågan om deras etiska förhållningssätt, säger motionärerna vidare. De hänvisar till att de stora svenska privata företagen har insett behovet av att utveckla etiska och sociala principer för verksamheten och att ställa krav på underleverantörerna. Om inte en etisk policy redan finns i de statliga företagen bör regeringen snarast ge ägardirektiv och kräva en sådan, anser motionärerna. De förordar att varje företags etiska policy skall redovisas i årsberättelsen och att det i regeringens årliga redogörelse skall anges om företaget har en etisk policy, på motsvarande sätt som nu gäller avseende miljöarbete, mångfald och jämställdhet.

En systematisk, men successiv, försäljning av de statligt ägda företagen förespråkas i motionerna 2001/02:N3 (fp) och 2001/02:N267 (fp). I den förstnämnda begärs också ett tillkännagivande om att statligt ägda företag snedvrider konkurrensen på marknaden. I regeringens skrivelse besvaras inte den grundläggande frågan om varför staten över huvud taget skall driva företag, anför motionärerna. Folkpartiet liberalerna anser att staten inte, annat än i undantagsfall, skall driva företag, säger motionärerna och redovisar följande skäl för detta ställningstagande: Staten skall inte vara både domare och spelare; Marknadsekonomi förutsätter privata ägare; Andra företag diskrimineras; Effektivitet kräver tydlig rollfördelning; Den demokratiska styrningen av Sverige och lönsamhetsstyrning av företag bör skiljas åt; Regering och riksdag har viktigare saker att syssla med.

Det har tidigare anförts som skäl mot en försäljning av statliga företag att kapitalmarknaden inte kan absorbera det aktuella utbudet av tillgångar, säger motionärerna. De anser dock att med en globaliserad kapitalmarknad är detta inte längre något hållbart argument. Det innehav som, enligt motionärerna, bör vara aktuellt för försäljning motsvarar ett marknadsvärde om uppskattningsvis 100–200 miljarder kronor. Försäljningsintäkterna bör användas för att minska statsskulden, varvid den resulterande minskningen av räntebetalningarna blir en långsiktig besparing. Det nuvarande konjunkturläget gör det svårt att göra en exakt prioritering av vilka företag som bör säljas, säger motionärerna men hänvisar till att Folkpartiet tidigare har angivit följande företag som lämpliga för att först komma i fråga för försäljning: hela det statliga

innehavet i Telia, innehavet i Nordea, Civitas Holding (bl.a. Vasakronan), Vin & Sprit, Assi Domän, SBAB, Vattenfall, LKAB, SAS Gruppen, SJ, Apoteket, Luftfartsverket och Teracom.

Statens ägarandel i Telia bör avvecklas så snart det är möjligt, anför det i motion 2001/02:T409 (fp). Från Folkpartiet framhölls, när utförsäljning behandlades i riksdagen första gången våren 2000, den stora risken med att företagets värde på börsen kan påverkas negativt av det statliga ägandet, den s.k. politikerrabatten, erinrar motionärerna om. De anser att hanteringen av Telia–Telenor-affären talade sitt tydliga språk om vilka problem statligt ägande för med sig. Telia måste få den större rörelsefrihet som ett helt privat ägande ger, så att företaget kan göra nödvändiga strukturförändringar, ingå eventuella allianser och finansiera förändringarna på marknaden, säger motionärerna. De konstaterar att Folkpartiet stod bakom riksdagens beslut – efter ett utskottsinitiativ i juni 2001 – att ta bort den tidigare begränsningen i regeringens bemyndigande, vilket hindrade det statliga ägandet i Telia att sjunka under 51 % (bet. 2000/01:NU11).

Staten bör sälja Vin & Sprit, anför det i motion 2001/02:So497 (fp). Bolaget har inte på många år tagit något socialpolitiskt ansvar, säger motionärerna och förordar därför en försäljning. En sådan beräknas tillföra statskassan tiotals miljarder kronor, varav en del bör användas till en satsning på att minska alkoholmissbruk och narkotikaanvändning bland unga, anser motionärerna. De menar att en försäljning av Vin & Sprit inte innebär någon alkoholpolitisk nackdel utan snarare tvärtom, med hänvisning till att statsmakterna förlorar i trovärdighet när de å ena sidan argumenterar för en restriktiv alkoholpolitik och å andra sidan samtidigt tjänar stora belopp på spritförsäljning.

I motion 2001/02:N365 (mp) begärs riksdagsuttalanden om statliga bolag. Det rör sig om att kvalitetsmål och verksamhetsmål bör formuleras och om utformning av reglering och kontroll av företagens produktion på marknader där staten producerar eller har producerat samhällsåtaganden. Trots att staten helt eller delvis har avyttrat sitt ägande i en rad företag under 1990-talet är nettoeffekten att antalet majoritetsägda statliga bolag för närvarande är ungefär lika stort som för tio år sedan, noterar motionärerna. De säger vidare att det statliga engagemanget baserar sig på ekonomiska teorier om s.k. externa effekter och att statens ägarroll grundar sig på viljan att förebygga marknadsmisslyckanden. Detta anses befogat i lägen där det samhälleliga värdet av en producerad tjänst är större än värdet för den enskilde konsumenten eller där privata aktörer inte bör tillåtas av säkerhetsskäl. Sverige har, till skillnad från många andra västerländska länder, konkurrensutsatt statliga bolag på tidigare stängda marknader, säger motionärerna men anser att konkurrensen skulle kunna förbättras avsevärt. Vid årsskiftet 1997/98 arbetade mer än hälften av de statliga bolagen inte på någon konkurrensutsatt marknad, uppger motionärerna och menar att frågan bör ställas om det är befogat att staten fortsätter att driva bolag på sådana marknader eller om det i vissa fall skulle vara bättre att öppna för konkurrens eller sälja en del bolag och sedan reglera produktionen på marknaden i enlighet med hållbara kvalitetsmål och styrreg-

ler. För att kunna reglera företagen på en viss marknad, t.ex. bilprovning, måste styrningen och kontrollen förbättras, liksom måldokument, anför motionärerna och hänvisar till att Riksdagens revisorer tidigare har påpekat brister på det här området. Motionärerna efterlyser tydligare syftesbeskrivningar och fler preciserade verksamhetsmål, s.k. kvalitetsmål, för i första hand de bolag som helt eller delvis har andra mål än rent kommersiella. Det anses särskilt viktigt att formulera sådana mål för de verksamheter som bedrivs i lagstadgade monopol.

Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna

I de två motionerna 2001/02:N299 (s) och 2001/02:A211 (kd) begärs insatser för att öka andelen kvinnor i de statliga bolagsstyrelserna. Sverige framhålls i många utländska rapporter som ett föredöme när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män, sägs det i den förstnämnda motionen. FN:s granskningskommitté för jämställdhetsfrågor har dock i sin rapport om Sverige konstaterat att det fortfarande finns alldeles för få kvinnor på ledande poster inom det privata näringslivet, konstaterar motionärerna. Trots att riksdag och regering har begränsade möjligheter att påverka denna brist på jämställdhet menar de att regeringen kan vidta åtgärder när det gäller de statliga bolagsstyrelserna. Sommaren 2001 hade de 43 statligt helägda bolagen i endast fem fall en kvinna som ordförande och i resterande 38 bolag hade en man den posten, uppger motionärerna. De konstaterar vidare att av sammanlagt 330 personer i bolagsstyrelserna var bara ca 30 % kvinnor, varvid arbetstagarrepresentanterna inte ingår. Visserligen har regeringen under den senaste tiden försökt att skapa en mer balanserad sammansättning i bolagsstyrelserna, men det finns fortfarande bolag som helt saknar kvinnor i styrelsen eller där det finns bara en eller två kvinnor, t.ex. SBAB och Vattenfall, säger motionärerna och betecknar detta som oacceptabelt. Det är endast hos Apoteket och Kungl. Dramatiska Teatern AB som kvinnor utgör hälften i bolagsstyrelsen, konstaterar motionärerna.

I den andra motionen, 2001/02:A211 (kd), sägs att jämställdhet är en fråga om demokrati. Kvinnor och män skall ha samma rättigheter och möjligheter att påverka och delta i samhällsutvecklingen, varför det är viktigt att män och kvinnor finns representerade i någorlunda lika omfattning i alla beslutande församlingar, anför motionärerna. De konstaterar att staten för närvarande är storägare i sex börsbolag och dessutom indirekt ägare i ytterligare två bolag på börsen. Som storägare har staten avsevärda möjligheter att påverka nomineringarna till bolagsstyrelserna, men ingen av de berörda styrelserna har en kvinnlig ordförande och endast ett bolag, Telia, har en kvinna som verkställande direktör, noterar motionärerna. I de åtta berörda bolagen fanns år 2000 57 ordinarie styrelseledamöter, varav bara 4 var kvinnor, säger motionärerna vidare. De anser att regeringen snarast bör agera för att öka andelen kvinnor i dessa bolag.

Vissa kompletterande uppgifter

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen avslög våren 2001 motioner med förslag om utförsäljning av statliga företag, liknande de här aktuella (bet. 2000/01:NU7). Statliga företag bidrar av flera skäl till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet, ansåg utskottet. Ett statligt ägande är motiverat av bl.a. sysselsättnings- och regionalpolitiska skäl och behövs därutöver för att bevaka viktigare naturtillgångar som skogen och malmen, anförde utskottet vidare. Dessutom kan statliga företag ha andra funktioner att fylla. I en reservation (m, kd, c, fp) presenterades dessa partiers syn på det statliga ägandet. Frågan om statligt ägande av Vin & Sprit AB behandlades i en separat beslutspunkt i betänkandet. Utan att närmare gå in på frågan noterade utskottet att någon försäljning av bolaget inte då var aktuell och avstyrkte därmed de berörda motionerna. I en reservation (m, kd, c) föreslogs att regeringen skulle anmodas att tillse att en försäljning kommer till stånd, och i en annan reservation (fp) förordades samma sak men att en del av försäljningsintäkterna skulle användas för insatser mot alkoholmissbruk och narkotikaanvändning bland unga.

Hösten 2000 behandlade riksdagen regeringens skrivelse 1999/2000:120 med den då aktuella redogörelsen för statliga företag (bet. 2000/01:NU5). I en motivreservation (m, kd, c, fp) erinrades om tidigare framförda uppfattningar beträffande statliga företag.

Riksdagen beslöt våren 1996 om riktlinjer för statens företagsägande (prop. 1995/96: 141, bet. 1995/96:NU26), enligt vilka följande huvudprinciper skall gälla för förvaltningen av statliga företag:

- Statligt ägda företag skall arbeta under krav på effektivitet, avkastning på det kapital företaget representerar och strukturanpassning.

- Den som utövar förvaltningen av ett statligt ägt företag skall med utgångspunkt i uppsatt verksamhetsmål aktivt följa företagets utveckling och vidta erforderliga åtgärder för att företaget skall uppfylla kraven på effektivitet, avkastning och strukturanpassning.

Härutöver beslöt riksdagen att bemyndiga regeringen att – med vissa givna restriktioner – kunna minska statens ägande i åtta angivna företag, nämligen Assi Domän AB, Celsius AB, Enator AB, Pharmacia & Upjohn Inc., SAQ Kontroll AB, AB Svensk Exportkredit, SBL Vaccin AB och Lantbrukskredit AB. Detta bemyndigande ersatte det bemyndigande som riksdagen lämnat år 1991 (prop. 1991/92:69, bet. 1991/92:NU10). Samtidigt angavs att av riksdagen tidigare lämnade bemyndiganden avseende Nordbanken, Securum AB och Svenska Skogsplantor AB skulle fortsätta att gälla.

Våren 1998 behandlade utskottet ett förslag från Riksdagens revisorer (1997/98:RR9, bet. 1997/98:NU15) om statens roll som ägare av bolag. Förslaget avstyrktes med hänvisning till pågående utvecklingsarbete inom Regeringskansliet. I en reservation (m, fp, kd) tillstyrktes förslaget. Utskottet avstyrkte också motionsyrkanden om att regeringen skulle presentera en plan för riksdagen angående försäljning av statliga bolag, med hänvisning till att inga

nya omständigheter hade framkommit som motiverade en ändrad grundinställning. I tre reservationer (m, fp, kd; c; mp) redovisades respektive partiets uppfattning i frågan om försäljning av statliga företag. Riksdagen följde utskottet.

Riksdagen beslöt våren 1999, på regeringens förslag, att godkänna ett samgående mellan svenska Telia och norska Telenor (prop. 1998/99:99, bet. 1998/99:NU14). Sammanslagningen sågs som en väsentlig förutsättning för att företagen skulle kunna hävda sig i den allt hårdare konkurrenssituationen i Europa. Företrädarna för Moderata samlingspartiet och Kristdemokraterna accepterade sammanslagningen av Telia och Telenor under förutsättning att det skedde en omförhandling av aktieägaravtalet; i annat fall avvisades propositionen. I en annan reservation (c) tillstyrktes sammanslagningen av Telia och Telenor på villkor att riksdagen uttalade att en utbyggnad av digital infrastruktur skulle komma till stånd, med den finansiering som förordades i reservationen. Folkpartiets representant avstyrkte propositionen och förordade i stället att hela Telia skulle privatiseras. I december 1999 meddelade de svenska och norska regeringarna att fusionen mellan Telia och Telenor skulle avbrytas. Företrädarna för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet väckte i december 1999 frågan om initiativ av utskottet i ärendet om Telia, med innebörd att riksdagen skulle ge regeringen fullmakt att sälja Telia. Företrädarna för Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet avvisade detta förslag, varefter företrädarna för de övriga fyra partierna reserverade sig mot beslutet och menade att utskottet borde ha tagit ett sådant initiativ.

Våren 2000 beslöt riksdagen att ge regeringen bemyndigande att minska statens ägande i Telia till lägst 51 % av samtliga aktier (prop. 1999/2000:84, bet. 1999/2000:NU18). Utskottet anförde att bolaget genom en börsintroduktion får likvärdiga verksamhetsförutsättningar som konkurrenterna och möjligheter att fortsätta utvecklas på ett positivt sätt. I flera motioner från företrädare för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet förordades att regeringen skulle bemyndigas att sälja hela Telia. Utskottet ansåg emellertid att det var en fördel att staten då behöll ett majoritetsägande i bolaget. I en reservation (m, kd, c, fp) förordades att det aktuella bemyndigandet inte skulle begränsas till 49 % av aktierna, utan avse hela det statliga ägandet i Telia.

Riksdagen beslöt därefter i juni 2001 – efter ett initiativ av näringsutskottet – att bemyndiga regeringen att utan begränsningar kunna förändra statens ägande i Telia (bet. 2000/01:NU11). Genom att den dåvarande begränsningen i regeringens bemyndigande – att kunna minska ägandet till lägst 51 % av samtliga aktier – togs bort gavs regeringen möjlighet att agera utifrån det som kan anses bäst gagna bolaget men också staten, dvs. svenska folket, som ägare av bolaget, anförde utskottet. I en reservation (v) föreslogs att riksdagen skulle avslå utskottets begäran. Reservanterna, som vill ha ett starkt, statligt ägande i Telia för att säkra att bolaget skall finnas kvar i Sverige, ansåg att

några hållbara skäl för att utskottet skulle ta ett eget initiativ beträffande statens ägande i Telia inte hade presenterats.

Styrelserna i Telia och i finska Sonera Oyj har nyligen beslutat att de båda bolagen skall gå samman. Den svenska regeringen har beslutat stödja samgåendet, och ett aktieägaravtal har upprättats mellan Sverige och Finland. Svenska statens ägarandel i Telia är för närvarande ca 70 %. Efter samgåendet mellan Telia och Sonera kommer svenska statens ägarandel i det sammanslagna bolaget att uppgå till ca 45 %.

Våren 2000 beslöt riksdagen att ge regeringen bemyndigande att sälja statens samtliga A-aktier i Celsius AB (prop. 1999/2000:29, bet. 1999/2000:NU9). Utskottet delade regeringens bedömning att ett samgående mellan Saab AB och Celsius var industriellt riktigt.

Hösten 2001 beslöt riksdagen att staten – genom Sveaskog AB – skulle få öka sitt ägande av Assi Domän till att avse samtliga aktier (prop. 2001/02:39, bet. 2001/02:NU7). Staten har, enligt utskottets mening, ett intresse av att äga och förvalta företag som hanterar viktigare naturtillgångar, såsom skogen, malmen och vattenkraften. Inrättandet av det statliga företaget Sveaskog syftade till att skapa en mer rationell förvaltning av skogen, en bättre fungerande virkesmarknad och en ökad naturhänsyn, erinrade utskottet om. Genom förvärvet införlivades Assi Domäns skogsmark i Sveaskog, vilket förbättrade förutsättningarna avsevärt för Sveaskog att uppfylla statens ambitioner beträffande förvaltning av skogsmark, anförde utskottet. Riksdagen upphävde samtidigt sitt tidigare bemyndigande till regeringen att sälja statens aktier i Assi Domän. I en reservation (m, kd, fp) föreslogs att riksdagen skulle avslå förslaget om förvärv av aktier i Assi Domän, med hänvisning till att konkurrensutsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi och att staten bör främja ett ökat privat ägande av skogsmark. Kritik riktades mot uppläggningsaffären, liksom mot Näringsdepartementets agerande när det gällde den aktuella ärenden. I en annan reservation (c) efterfrågades ett nytt förslag från regeringen med en förändrad inriktning rörande det statliga skogsinnehavet.

Riksdagen beslöt också hösten 2001 att bemyndiga regeringen att – vid lämplig tidpunkt och i den takt som är affärsmässigt fördelaktig – sälja aktierna i Svenska Lagerhusaktiebolaget och vidta de åtgärder som krävs för genomförandet av försäljningen (prop. 2001/02:39, bet. 2001/02:NU8). Från att ha inrättats uteslutande för beredskapsändamål har bolaget ändrat inriktning och har nu tre andra huvudverksamheter förutom beredskapslagringen, nämligen tredjepartslogistik, dokumenthantering och museitjänster, konstaterade utskottet och ansåg att bolaget genom försäljningen gavs bättre förutsättningar att kunna utveckla dessa verksamhetsgrenar.

Frågan om etisk policy för de statliga företagen, som är föremål för yrkande i motion 2001/02:NU4 (kd), var aktuell hösten 2001 i anslagsbetänkande 2001/02:NU3 om utgiftsområde 21 Energi i anslutning till behandlingen av motioner om ägardirektiv till Vattenfall om brunkolsbrytning och skydd mot rivning av byn Horno i östra Tyskland. De aktuella motionerna avstyrktes av utskottet, som anförde principiella, affärsmässiga och etiska synpunkter

som stöd för sin slutsats att det inte fanns skäl att uttala att Vattenfall skall upphöra med verksamheten. I en reservation (kd, c, fp, mp) hävdades att Vattenfall i den aktuella frågan inte hade tagit mänskliga och miljömässiga hänsyn och regeringen anmodades att fatta beslut om ägardirektiv som förhindrar rivning av den nämnda byn. I reservationen anfördes också att om det inte finns en etisk policy i vart och ett av de statliga företagen bör regeringen snarast ge ägardirektiv och kräva en sådan och att varje företags etiska policy bör redovisas i årsberättelsen. I regeringens årliga redogörelse för statligt ägda företag bör även anges om företaget har en etisk policy på motsvarande sätt som det för närvarande redovisas om miljöarbetet, mångfald och jämställdhet, ansåg reservanterna. Riksdagen följde utskottet.

NUR-gruppen och Riksdagens revisorer

Från näringsutskottets grupp för uppföljning och utvärdering, NUR, har under innevarande riksmöte tre olika uppdrag lämnats till riksdagens utredningstjänst (RUT) avseende statliga företag. Det första uppdraget gäller en uppföljning av det tidigare nämnda förslaget från Riksdagens revisorer om statens roll som ägare av bolag (1997/98:RR9). Utifrån revisorernas förslag formulerade RUT 14 frågeställningar vilka tillställdes Näringsdepartementets enhet för statligt ägande. Näringsdepartementets svar, som inkom i februari 2002, innehöll efter överenskommelse en mer övergripande beskrivning av det arbete som bedrivits inom enheten i stället för ett i detalj utformat svar på de av RUT ställda frågorna. Redovisningen bygger på den ägarpolicy som beskrivs i den nu aktuella skrivelsen från regeringen med 2001 års redogörelse för företag med statligt ägande. Såväl skrivelsen från RUT (dnr 2001:986) som Näringsdepartementets svar (PM daterade 2002-02-08 och 2000-05-18) finns tillgängliga hos utskottet.

Riksdagens revisorer har nyligen fattat beslut om en förstudie (2001/02:12) rörande statens roll som bolagsägare. Där refereras det till att när revisorerna lämnade sin skrivelse till riksdagen år 1998 pågick en översyn inom Regeringskansliet av utövandet av det statliga ägandet av bolag. I den nu genomförda förstudien redovisas de åtgärder som vidtagits inom Regeringskansliet och som rör utarbetande av förslag till riktlinjer för den externa ekonomiska rapporteringen och förslag till innehåll i styrelsernas arbetsordning, utgivande av en verksamhetsberättelse för samtliga statliga bolag där bl.a. målen, inriktningen och styrningen beskrivs. Revisorerne konstaterar att flera av de åtgärder som vidtagits av Regeringskansliet har haft till syfte att stärka statens ägarroll. I vilken utsträckning detta arbete lett till de eftersträlvade effekterna och om bolagen märkt av den förändrade styrningen tycks däremot inte ha följts upp av regeringen eller något annat organ, säger revisorerne. Det konstateras dessutom att ägarförvaltningen fortfarande ligger på flera olika departement och flera handläggare inom Regeringskansliet. Revisorerne förslår att samla förvaltningen av bolagen i ett och samma departement har således inte följts, sägs det i förstudien. Det bör enligt revisorerne undersökas om Regeringskansliet lyckats få till stånd ett gemensamt synsätt på styrningen

av bolagen i de olika departementen och hur Regeringskansliets samlade resurser för ägarförvaltningen ser ut för närvarande.

Revisorerna konstaterar att det inom ramen för förstudien inte varit möjligt att bedöma vilka effekter som Regeringskansliets utvecklingsarbete egentligen har haft på styrningen av bolagen eller på styrelsernas arbete. Revisorerna anser därför att det finns anledning att gå vidare med en fördjupad granskning av statens ägarroll. Granskningen bör även omfatta anställningsvillkoren för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen, bl.a. vad gäller bonus- och pensionsförmåner. Även näringsutskottet (se nedan) har föreslagit att revisorerna skall granska detta område, påpekas det i förstudien.

Uppföljningen av revisorernas granskning skall grunda sig på dels en kvantitativ enkätundersökning, dels en kvalitativ fallstudie. Enkätundersökningen bör omfatta samtliga bolag. Frågorna skall främst inriktas på måldokumentet och åiterrapporteringen av måluppfyllelsen hos de statliga bolagen men även hur styrelsearbetet bedrivs. Fallstudierna skall omfatta bolag av olika karaktär och med olika verksamhetsinriktning och avses på så sätt kunna fördjupa förståelsen för styrningens påverkan vid olika typer av statliga bolag. I förstudien sägs att förslagsvis bör fyra till sex fallstudier genomföras. Granskningen skall dessutom kompletteras med djupintervjuer med centrala personer inom sakområdet vid Regeringskansliet, andra statliga myndigheter och bolagen. Syftet med intervjuerna skall framför allt vara att tydliggöra skillnader i Regeringskansliets hantering av bolagen före och efter Regeringskansliets utvecklingsarbete. Sammanfattningsvis bör enligt förstudien granskningen främst inriktas på att följa upp revisorernas förslag från den tidigare granskningen, dvs. omfatta bl.a. följande områden: mål och styrformer; uppföljning, insyn och revision; styrelserna i statliga bolag; dotterbolag till statliga bolag.

Enligt tidsplanen för revisorernas granskning beräknas en rapport föreligga vid månadsskiftet oktober/november 2002.

Vid ett utskottssammanträde i februari 2002 beslöt utskottet – efter vote-ring och med ordförandens utslagsröst – att som granskningsärende hos Riksdagens revisorer föreslå en granskning av regler och utställda utfästelser i fråga om bonus- och pensionsförmåner för företagsledningarna i statliga bolag. Företrädarna för Socialdemokraterna och Vänsterpartiet hänvisade till de riktlinjer rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning i statliga bolag som utfärdats av Regeringskansliet och som hade delgivits utskottet. I förstudien från Riksdagens revisorer refereras som nämnts till näringsutskottets förslag, och där anges att den av revisorerna planerade granskningen även bör omfatta anställningsvillkoren för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen, bl.a. vad gäller bonus- och pensionsförmåner.

Frågan om förmåner för företagsledningarna i statliga bolag har nyligen tagits upp i en interpellation (ip. 2001/02:319) av Per Westerberg (m) till statsminister Göran Persson. Där frågas vilka åtgärder statsministern avser vidta

för att dessa förmåner skall kunna diskuteras öppet på samma sätt som gäller för de privata motsvarigheterna.

Det andra NUR-uppdraget till RUT avser frågan om ägardirektiv för statliga bolag m.m. Följande frågor har ställts: Vilken rättslig status (rättslig verkan) har ägardirektiv i statliga bolag? Vad har direktiven för betydelse i förhållande till bolagens målpuppfyllelse? Hur tillkommer dessa ägardirektiv? Pågår någon utredning/debatt om hur staten använder sig av ägardirektiv i styrningen av statliga företag? I en promemoria från RUT (dnr 2001:2787), som finns tillgänglig hos utskottet, sägs att rutinerna för tillkomst av statliga ägardirektiv kan variera mellan departementen. Statliga ägardirektiv som utgår från departementen har en oklar rättslig status, bl.a. beroende på att sådana ägardirektiv inte omnämns i aktiebolagslagen (ABL; 1975:1385). De mål och krav som staten som ägare ställer på bolagen redovisas i många olika dokument, bl.a. bolagsordning, ägardirektiv, avtal, riksdagsbeslut, propositioner och av riksdagen gjorda policyuttalanden. ABL är överordnad bolagsordningen, och bolagsordningen är överordnad anvisningar och riktlinjer. Utredningstjänstens tolkning är att särskilda ägardirektiv är en form av anvisningar och riktlinjer. Frågan om ägardirektiv kommer, enligt uppgift, att ingå i revisorernas granskning av statens roll som bolagsägare.

Det tredje NUR-uppdraget avseende statliga företag avsåg ett speciellt företag, Sveaskog. I en promemoria (dnr 2001:1342), som finns tillgänglig hos utskottet, redovisades en översiktlig granskning av hur Sveaskog hanterat sitt uppdrag av riksdagen och om bolagets verksamhet stämmer överens med riksdagens intentioner.

Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna

När det gäller frågan om könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna erinras i den här aktuella skrivelsen om att i regeringens skrivelse 1999/2000:24 om jämställdhetspolitiken inför 2000-talet angavs målet vara en jämn könsfördelning och ett delmål att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. För år 2000 uppgick andelen kvinnliga styrelseledamöter, som tidigare redovisats, till 30 %, jämfört med 29 % år 1999. Detta kan jämföras med att ca 5 % av ledamöterna i styrelserna hos de svenska börsnoterade bolagen utgörs av kvinnor, sägs det i skrivelsen. Genom att intensifiera ansträngningarna för att öka andelen kvinnor vid tillsättningar i statliga bolagsstyrelser, samtidigt som det aktuella kompetensbehovet i varje bolag tillgodoses, anser sig regeringen kunna uppnå ett av delmålen för jämställdhetspolitiken inom rimlig tid. Det svenska jämställdhetsarbetet har varit, och skall även framdeles förbli, framgångsrikt och en internationell förebild, anför regeringen.

Frågan om andelen kvinnor i styrelser för statliga bolag har behandlats tidigare av utskottet, senast våren 2000 (bet. 1999/2000:NU13). Utskottet konstaterade att kvinnorepresentationen i de statliga bolagens styrelser då uppgick till närmare 30 %, att jämföra med motsvarande andel hos de börsnoterade bolagens styrelser som låg på 3–4 %. Det förutsattes att den målsättning om jämställd representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett

flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom, leder till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen.

Utskottets ställningstagande

Inledning

Utskottet behandlar först den övergripande frågan om statliga företag, därefter frågan om förvaltningen av statens aktier i företag och slutligen frågan om könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna.

Övergripande om statliga företag

Utskottet har i olika sammanhang redovisat sin syn på statligt ägande av företag. Av bl.a. sysselsättnings-, konkurrens- och regionalpolitiska skäl kan ett statligt ägande vara motiverat, och det behövs därutöver för att bevaka viktigare naturtillgångar såsom skogen, malmen och vattenkraften. Dessutom kan statliga företag ha andra funktioner att fylla, t.ex. att bidra till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet.

De statliga företagen har i flertalet fall sitt ursprung i en infrastruktur som en gång byggts upp med offentliga medel. Som regel har bolagen varit myndigheter eller verkat under monopol i bolagsform som genom den tekniska och marknadsmässiga utvecklingen omvandlats till konkurrensutsatta företag som numera i många fall arbetar på en internationell marknad. Statens företag motsvarar ca 25 % av det inhemska näringslivet och har över 200 000 anställda över hela landet, vilket gör staten till Sveriges största företagsägare och arbetsgivare. Detta medför ett stort ansvar och ställer krav på en långsiktig och professionell förvaltning för att säkerställa tillväxt och därmed sysselsättningen.

Det kan i vissa fall vara motiverat med försäljning av del av eller hela det statliga ägandet i ett bolag. Exempel på sådana bolag som varit aktuella inom utskottets ansvarsområde och där riksdagen beslutat om försäljning är under föregående riksmöte Telia AB och Grängesbergs gruvor AB och under innevarande riksmöte Svenska Lagerhusaktiebolaget. Den ordning som för närvarande gäller och som innebär att regeringen – i det fall den inte redan har beslutsmöjlighet – lägger fram förslag till riksdagen om försäljning, anser utskottet vara ändamålsenlig. Under innevarande riksmöte har riksdagen också beslutat om statligt förvärv av aktier i Assi Domän AB genom Sveaskog AB.

Flera av de här aktuella motionerna, i vilka förespråkas en långtgående försäljning av statliga företag, präglas enligt utskottets mening av en närmast doktrinär inställning till statligt ägande. Utskottet intar för sin del en mer pragmatisk hållning i frågan om huruvida staten skall äga vissa företag eller inte.

I den nu aktuella skrivelsen från regeringen har ytterligare förbättringar genomförts vad gäller redogörelsen om den statliga företagssektorn. En förändring är att för varje företag redovisas mer fullständiga resultat- och balansräkningar, varvid tillämpas sedvanliga konventioner rörande redovisningsinformation. En annan förbättring är att en konsoliderad balans- och resultaträkning redovisas, vilket är avsett att ge en mer samlad, rättvisande och tydlig bild över statens samlade företagsengagemang och de totala värden som finns i företagssektorn. Vidare ingår, liksom föregående år, bl.a. uppgifter om miljö- och jämställdhetsarbete och mångfald samt andel kvinnor och män. Redovisningen av förvaltningen av det statliga företagsägandet har utökats med Regeringskansliets förvaltningskostnader avseende bl.a. departementens interna kostnader och köpta tjänster. Vidare har i avsnittet om den statliga företagssektorn införts branschöversikter för att belysa under vilka förutsättningar företagen med statligt ägande verkar. Slutligen har en uppdelning av företagen gjorts i två grupper, nämligen företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav och företag som har särskilda samhällsintressen. Uppdelningen avses ge underlag för en mer rättvisande bild, samtidigt som analysen av såväl hela portföljen som de enskilda företagens resultat och måluppfyllelse underlättas.

Utskottet ser positivt på de förbättringar som gjorts och som innebär bättre information både om företagssektorn som helhet och om verksamheten hos enskilda företag. Utskottet välkomnar också att regeringen ger ut en mer lättillgänglig version av skrivelsen.

I vissa av de här aktuella motionerna begärs att regeringen i skrivelsen eller på annat sätt skall utvidga sin redogörelse i olika avseenden. Det rör sig bl.a. om önskemål om att fler preciserade verksamhetsmål – s.k. kvalitetsmål – skall anges för varje enskilt statligt företag, som begärs i motion 2001/02:N365 (mp), och att en etisk policy skall anges för varje företag, som begärs i motion 2001/02:N4 (kd). Arbetet med utformningen av innehållet i skrivelsen bör ses som en ständigt pågående process. Utskottet utgår från att regeringen fortsätter detta arbete och att sådana frågor som de som tas upp i de båda nämnda motionerna övervägs i detta sammanhang. Något behov av ett riksdagsuttalande i saken kan utskottet dock inte se.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen skall lägga regeringens skrivelse till handlingarna. Samtliga här aktuella motioner avstyrks samtidigt i berörda delar.

Förvaltningen av statens aktier i företag

Utskottet har i det föregående behandlat den principiella frågan om statligt ägande av företag. Här tar utskottet separat upp frågan om förvaltningen av statens aktier, som aktualiserats i motion 2001/02:N249 (m). I motionen sägs bl.a. att en samlad ansats när det gäller förvaltningen av statens aktier försvåras av att de olika företagen lyder under olika departement.

Riksdagens revisorer framförde likartade synpunkter i den tidigare nämnda granskningen om statens roll som ägare av bolag (1997/98:RR9). Revisorerna

ansåg att regeringen borde pröva frågan om hur ägaransvaret skall utövas inom Regeringskansliet. I rapporten nämndes två organisatoriska alternativ: att den allmänna bolagskompetensen skulle koncentreras till ett departement som har insyn i samtliga bolag medan ägaransvaret skulle ligga kvar hos fackdepartementen eller att hela ägaransvaret skulle övergå till ett departement, medan övriga departement skulle svara för de sektorspolitiska frågorna. Oavsett vilken organisatorisk lösning som valdes borde bl.a. beaktas de problem som revisorerna hade uppmärksammat gällande resurs- och kompetensbehov hos de departement som har ägaransvaret för relativt få men från styrningssynpunkt komplicerade bolag.

Som tidigare nämnts kommer revisorerna nu att göra en ny granskning av statens ägarroll. I den förstudie som ligger till grund för revisorernas beslut om att genomföra en granskning konstateras bl.a. att ägarförvaltningen fortfarande ligger på flera olika departement och flera handläggare inom Regeringskansliet. Revisorernas tidigare förslag att samla förvaltningen av bolagen i ett och samma departement har således inte följts, sägs det i förstudien. Det bör enligt revisorerna undersökas om Regeringskansliet lyckats få till stånd ett gemensamt synsätt på styrningen av bolagen i de olika departementen och hur Regeringskansliets samlade resurser för ägarförvaltningen ser ut för närvarande.

Enligt utskottets mening är det en självklarhet att förvaltningen av de aktier som staten äger skall ske på ett professionellt och effektivt sätt. Utskottet välkomnar i detta sammanhang revisorernas granskning och finner den kritik som framförs av revisorerna som berättigad. I den här aktuella motionen nämns att det statliga aktieinnehavet i olika företag bör samlas i ett holdingbolag eller i en fond. Utskottet vill inte förorda en sådan lösning, men anser att regeringen bör ta ett samlat grepp när det gäller förvaltningen av statens aktier i företag för att ytterligare utveckla den allmänna bolagskompetensen. Riksdagen bör göra ett tillkännagivande till regeringen av denna innebörd, varigenom den nämnda motionen till en del blir tillgodosedd.

Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna

Utskottet instämmer i de uppfattningar som förs fram i de båda här aktuella motionerna 2001/02:N299 (s) och 2001/02:A211 (kd) om att det måste bli en bättre balans ur jämställdhetssynpunkt i de statliga bolagsstyrelserna. Regeringen har, som redovisats, angivit en klar målsättning som innebär att det skall vara en jämn könsfördelning i styrelserna för de statliga företagen, och ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. År 2000 var andelen kvinnor närmare 30 %. Det bör i detta sammanhang noteras att andelen kvinnor i styrelserna för de svenska börsnoterade bolagen uppgår till ca 5 %.

Utskottet vill också fästa uppmärksamheten på en omständighet som nämns i den förstnämnda motionen, nämligen att det finns mycket få kvinnor på posten som styrelseordförande i statliga företag. I motionen sägs att sommaren 2001 hade endast 5 av 43 helägda statliga företag en kvinna som sty-

relseordförande. Det innebär alltså en andel på endast drygt 10 %. Utskottet finner detta helt oacceptabelt. Regeringen måste öka sina ansträngningar så att det blir en jämnare könsfördelning bland styrelseordförandena i statliga företag. Det är inte tillräckligt att uppnå en jämn könsfördelning bland styrelseledamöter som grupp, utan det måste också vara en jämnare könsfördelning bland styrelseordförandena. Detta är nödvändigt om en jämn könsfördelning skall uppnås vad gäller makt och inflytande i de statliga bolagsstyrelserna.

När det gäller den mer övergripande frågan om sammansättningen av styrelserna för de statliga företagen bör nämnas att regeringen i skrivelsen anger att sammansättningen skall ske så att en balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön. Vidare sägs att det är värdefullt om styrelsen, som kollektiv och avseende respektive individ, utvärderas. Den samlade utvärderingen, som vanligen görs årligen, kan tjäna som underlag för utveckling av styrelsernas arbetssätt och också som underlag för ägaren eller ägarna, påpekas det.

Utskottet utgår från att regeringen ökar sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning om jämställd representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Detta måste leda till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena. Något riksdagsuttalande i saken anser utskottet dock inte erfordras i nuläget och avstyrker därmed de båda här aktuella motionerna i berörda delar.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Övergripande om statliga företag (punkt 1)

av Per Westerberg (m), Göran Hägglund (kd), Karin Falkmer (m), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Åke Sandström (c), Eva Flyborg (fp) och Stefan Hagfeldt (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2001/02:T409 yrkande 10, 2001/02:N2 yrkandena 1–3, 2001/02:N3, 2001/02:N4 yrkandena 1, 2 och 5, 2001/02:N208 yrkandena 1, 2 och 4, 2001/02:N267 yrkande 19 och 2001/02:N370 yrkande 16, bifaller delvis motionerna 2001/02:So497 yrkande 7, 2001/02:N4 yrkande 3 och 2001/02:N344, avslår motion 2001/02:N365 yrkandena 11, 12 och 19 och lägger regeringens skrivelse 2000/01:120 till handlingarna.

Ställningstagande

När det gäller frågan om statliga företag överensstämmer vår syn med den som kommer till uttryck i de här aktuella motionerna från företrädare för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet, liksom i tidigare motioner från Centerpartiet. Likartade synpunkter har genom åren framförts i reservationer från företrädare för dessa fyra partier.

Statens främsta näringspolitiska uppgift är att ange ramar och regelsystem för näringslivets verksamhet och bidra till att skapa betingelser för långsiktig tillväxt. Om staten samtidigt uppträder som ägare och som utformare av de regler som gäller för näringslivets verksamhet uppstår en rad problem, bland vilka följande kan nämnas: risk för konkurrenssnedvridning, risk för inoptimala investeringsbeslut samt svårigheter att tillföra kapital till företag som behöver kapital för expansion. Grundprincipen måste, enligt vår mening, vara att konkurrensutsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi.

En privatisering av de statliga företagen kommer att leda till följande:

- renodling av statens roll som lagstiftare och normgivare,
- stärkande av de privatiserade företagen,
- spridning av intresset för sparande i aktier till nya grupper och breddning av riskkapitalmarknaden,

- tillskott av statsinkomster som kan användas till andra, mer angelägna ändamål.

Det arbete med att minska statens företagsägande som påbörjades under fyrpartiregeringen i början av 1990-talet bör, enligt vår uppfattning, återupptas. Med en privatisering av statliga företag uppnås en tydligare ägarroll, kommersiellt mer kompetenta företag och en ökad aktiespridning. Sammanlagt inbringade de försäljningar som gjordes under den borgerliga regeringen ett betydande belopp till statskassan, vilket minskade statens upplåningsbehov med motsvarande summa. Försäljningen ledde också till en spridning av aktieägandet till grupper som inte tidigare innehåft aktier och därmed till en breddning av riskkapitalmarknaden. Riksdagen bör således begära att regeringen lägger fram en plan för försäljning av statliga företag i enlighet med vad som här har angetts.

Försäljningen av de statliga företagen skall ske på ett ansvarsfullt sätt. Det berörda företaget skall bli starkare och mer konkurrenskraftigt efter slutförd privatisering. Hänsyn måste därför tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljning, ägarstrukturen och metoderna för genomförande. Vi anser vidare, som nämnts, att en strävan bör vara att stärka riskkapitalmarknadens funktion vid försäljningarna genom att bredda aktiesparandet till en bredare allmänhet och därmed öka den långsiktiga kapaciteten för tillförsel av inhemskt riskkapital. Detta innebär att hänsyn måste tas till det allmänna marknadsläget och att försäljning skall ske i den takt som är möjlig med tanke på andra introduktioner på aktiemarknaden.

När det gäller det statliga ägandet av Telia anser vi att försäljningen av statens aktier borde ha inletts för flera år sedan. Efter ett initiativ av näringsutskottet våren 2001 – som företrädare för samtliga partier utom Vänsterpartiet stod bakom – beslöt riksdagen att bemyndiga regeringen att utan begränsningar kunna förändra statens ägande i Telia (bet. 2000/01:NU11). Genom att den dåvarande begränsningen i regeringens bemyndigande – att kunna minska ägandet till lägst 51 % av samtliga aktier – togs bort gavs regeringen en möjlighet att agera utifrån det som kan anses bäst gagna bolaget men också staten, dvs. svenska folket, som ägare av bolaget. I ett särskilt yttrande (m, kd, c, fp) framfördes den principiella uppfattningen att staten – så snart marknadsförutsättningarna medger det – helt bör lämna det statliga ägandet i Telia.

Vi har inte ändrat ståndpunkt i detta avseende utan anser att statens ägarandel i Telia bör säljas ut helt och hållet. Ett kvardröjande statligt ägande utgör en hämsko för Telia, och risken är stor att företagets värde på börsen påverkas negativt av det statliga ägandet – en s.k. politikerrabatt uppstår. Vi vill i detta sammanhang erinra om det stora misslyckande som regeringens vilja att slå samman Telia och Telenor innebar. Sammantaget är Telia–Telenor-affären ett praktexempel på varför statliga företag bör privatiseras. Beträffande det nu aktuella samgåendet mellan Telia och finska Sonera vill vi framhålla att det statliga ägandet i det sammanslagna bolaget bör minskas så snart som möjligt i den takt som marknadsförutsättningarna medger.

Frågan om mål med det statliga ägandet av bolag berörs i de nämnda motionerna, liksom i motion 2001/02:N365 (mp). Det är uppenbart – bl.a. framgår det av regeringens redogörelse för statliga företag – att regeringen inte har någon plan eller strategi för det statliga företagsägandet. I skrivelsen redovisas inte heller syftet med det statliga ägandet av respektive företag. Enligt vår mening måste självfallet detta syfte kunna anges för varje företag, och regeringen bör anmodas att formulera syfte med det statliga ägandet för alla företag med statligt ägande.

I detta sammanhang vill vi något beröra vad som sägs i motion 2001/01:N4 (kd) om ägaransvar och laglydighet samt om etisk policy. Självklart skall statliga företag – liksom andra företag – följa gällande lagar och regler. Regeringen har som representant för staten som ägare ansvar för att tillse att så är fallet. Införande av en etisk policy, som har koppling till det nyss sagda, kan vara ett sätt för ett statligt företag att formalisera vilka principer som skall gälla för den berörda verksamheten. Flera privata företag har utarbetat etiska och sociala principer för sina verksamheter.

Med hänvisning till det anförda blir i stort sett alla här aktuella motioner tillgodosedda och tillstyrks därmed. Motion 2001/02:N365 (mp) avstyrks i motsvarande delar.

2. Övergripande om statliga företag (punkt 1)

av Ingegerd Saarinen (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motion 2001/02:N365 yrkandena 11, 12 och 19, avslår motionerna 2001/02:So497 yrkande 7, 2001/02:T409 yrkande 10, 2001/02:N2 yrkandena 1–3, 2001/02:N3, 2001/02:N4 yrkandena 1–3 och 5, 2001/02:N208 yrkandena 1, 2 och 4, 2001/02:N267 yrkande 19, 2001/02:N344 och 2001/02:N370 yrkande 16 och lägger regeringens skrivelse 2000/01:120 till handlingarna.

Ställningstagande

Jag anser att den del av utskottets ställningstagande som börjar med ”I vissa” och slutar med ”berörda delar” borde ha följande lydelse:

Jag vill uttrycka stöd för det önskemål som framförs i motion 2001/02:N365 (mp) och som innebär att regeringen bör ange tydligare syftesbeskrivningar och fler preciserade verksamhetsmål – s.k. kvalitetsmål – för i första hand de bolag som helt eller delvis har andra mål än rent kommersiella. Staten ställer för närvarande sällan upp sådana mål för de statliga bolagen. Det är särskilt viktigt att kvalitetsmål formuleras för de verksamheter som bedrivs i lagstadgade monopol.

Ungefär en tredjedel av de statliga företagen producerar s.k. samhällsåtganden, dvs. tjänster som inte är ekonomiskt lönsamma och som därför måste finansieras antingen genom medel från företagets övriga verksamhet eller via statliga subventioner. För att kunna reglera företagen på en viss marknad, t.ex. bilprovning, måste styrningen och kontrollen förbättras, liksom måldokumentent. Riksdagens revisorer har tidigare påpekat brister på det här området. Regeringskansliet har uppvisat ett bristande engagemang, speciellt de departement som har ansvar för ett fåtal bolag.

Riksdagen bör genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att tillse att s.k. kvalitetsmål anges för varje statligt företag i enlighet med vad jag här har förespråkat. Därmed tillstyrker jag den nämnda motionen i berörda delar. Jag anser också att riksdagen skall lägga regeringens skrivelse till handlingarna och avslå övriga här aktuella motionsyrkanden.

3. Förvaltningen av statens aktier i företag (punkt 2)

av Barbro Andersson Öhrn (s), Sylvia Lindgren (s), Lennart Beijer (v), Nils-Göran Holmqvist (s), Marie Granlund (s), Karl Gustav Abramsson (s), Christina Pettersson (s) och Lennart Värmbj (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

2. Riksdagen avslår motion 2001/02:N249.

Ställningstagande

I motion 2001/02:N249 (m) begärs ett tillkännagivande om professionell förvaltning av statens aktier i företag, varvid det förordas att aktierna skall samlas i en fond.

Enligt vår mening är det en fullständig självklarhet att förvaltningen av statens aktier i företag skall ske på ett professionellt och effektivt sätt. Detta är precis den ansats som präglar den modell som regeringen tillämpar för ägarförvaltningen och som framgår av den redovisning som lämnas i den nu aktuella skrivelsen från regeringen.

I regeringens skrivelse sägs att samlade resurser och kompetens för förvaltningen av det statliga ägandet finns inom särskilda ägarenheter på Närings- och Finansdepartementen för att få bättre förutsättningar att bedriva en enhetlig ägarpolitik och utforma tydliga mål och riktlinjer för företagen. Näringsdepartementet förvaltar merparten av företagen med statligt ägande, 31 bolag samt tre avvecklingsbolag. Huvuddelen avser företag inom kraft-, telekom-, skog- samt transportbranscherna, och företagen är i de flesta fall konkurrensutsatta och flertalet har värdemaximering som mål. Näringsdepartementets enhet för statligt ägande bildades hösten 1998 och består av 13 personer varav sju företagsförvaltare, tre analytiker som också arbetar med ägarstyrningsfrågor, två assistenter samt en chef. Finansdepartementet förvaltar statens ägande i 14 företag och ett avvecklingsbolag, verksamma företrä-

desvis inom den finansiella sektorn, fastighets- och spelbranscherna, samt Vin & Sprit AB. Finansdepartementets bolags- och fastighetsenhet består av sex personer som arbetar med bolagsfrågor varav fyra som företagsförvaltare, en analytiker samt en chef. Ägarenheternas uppdrag är att aktivt bevaka och sköta statens tillgångar så att värdeutvecklingen blir den bästa möjliga och att – i förekommande fall – de särskilda samhällsintressena uppfylls. Ägarenheterna förmedlar ägarens uppdrag och krav samt bevakar, genom ett aktivt analysarbete, de olika branschernas utveckling. Tjänstemännen är också i vissa fall ägarrepresentanter i företagens styrelser. Social-, Kultur-, Miljö-, Utrikes- och Utbildningsdepartementen förvaltar ägandet i sammantaget 12 företag inom sina respektive ansvarsområden.

Som tidigare redovisats har Riksdagens revisorer nyligen fattat beslut om att göra en ny granskning av statens ägarroll. I en sådan granskning kommer som nämnts att ingå bl.a. en undersökning av om Regeringskansliet har utformat ett gemensamt synsätt på styrningen av bolagen i de olika departementen och hur Regeringskansliets samlade resurser för ägarförvaltningen ser ut för närvarande. Vi välkomnar denna granskning. Samtidigt konstaterar vi att om riksdagen nu skulle göra ett tillkännagivande om professionell förvaltning av statens aktier i företag av det slag som begärs i den här aktuella motionen vore det liktydigt med att slå in öppna dörrar. Vi anser inte att riksdagens tillkännagivandeinstrument skall användas på detta sätt och avstyrker därmed motionen.

4. Könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna (punkt 3)

av Per Westerberg (m), Göran Hägglund (kd), Karin Falkmer (m), Inger Strömbom (kd), Ola Sundell (m), Åke Sandström (c), Eva Flyborg (fp) och Stefan Hagfeldt (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2001/02:N299 och 2001/02: A211 yrkande 4.

Ställningstagande

Vi anser att frågan om sammansättningen av styrelserna i de statliga företagen bör ses i ett bredare perspektiv än vad regeringen gör. I de två här aktuella motionerna 2001/02:N299 (s) och 2001/02:A211 (kd) krävs att andelen kvinnor i de statliga bolagsstyrelserna skall öka. En ökad andel kvinnor i styrelserna – och därmed en jämnare könsfördelning – utgör en del av den breddning av kompetens som vi anser erfordras.

För att uppnå en ökad kvalitet i styrelsearbetet räcker det dock inte med att öka andelen kvinnor i kompetensunderlaget. Vi vill i detta sammanhang erinra om att det var den borgerliga regeringen som först satte upp ett mål för

andelen kvinnor i styrelserna för de statliga företagen. Detta mål sattes till 30 % och höjdes senare av den borgerliga regeringen till 40 %. Vi anser att regeringen på ett helt annat sätt än hittills måste sträva efter att styrelserna för statliga företag får en allsidig kompetens. Det innebär t.ex. att inte bara svenska kvinnor och män utan också personer från andra länder bör komma i fråga vid tillsättning av styrelserna. Personer med erfarenheter från verksamheter utanför Sverige kan anlägga ett annat synsätt på olika frågor och problemställningar än personer med erfarenhet från enbart svenska förhållanden.

Det viktiga är således att få en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen. Detta bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att tillse. Därmed blir de två nämnda motionerna tillgodosedda i berörda delar.

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

I regeringens skrivelse 2000/01:120 lämnas en redogörelse för förvaltningen av statens företagsägande samt för verksamheten i de företag som Regeringskansliet hade ägande i vid årsskiftet 2000/01 samt affärsverken.

Motioner med anledning av skrivelsen

2001/02:N2 av Per Westerberg m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om konkurrensutsättning och försäljning av offentligt ägda företag och verksamheter.
2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av statlig verksamhet i enlighet med vad som anförs i motionen.
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram motivering till varför vart och ett av bolagen med statlig ägarinblandning även i fortsättningen bör ha en sådan.

2001/02:N3 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en systematisk försäljning av de statligt ägda företagen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statligt ägda företag snedvrider konkurrensen på marknaden.

2001/02:N4 av Inger Strömbom m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad motionen anförs om statligt och privat ägande.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ägaransvaret och laglydigheten.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om etisk policy.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om utförsäljning av statliga företag.

Motioner från allmänna motionstiden

2001/02:So497 av Kerstin Heinemann m.fl. (fp):

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att sälja Vin & Sprit AB.

2001/02:T409 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om avvecklande av statens ägarandel i Telia AB.

2001/02:N208 av Bo Lundgren m.fl. (m):

1. Riksdagen bemyndigar regeringen att privatisera de statligt ägda företag som anges i motionen.
2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av statlig verksamhet i enlighet med vad som anförs i motionen.
4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram en privatiseringsplan samt, för övriga företag, presenterar motivering för eventuellt fortsatt statligt ägande.

2001/02:N249 av Catharina Hagen (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om professionell förvaltning av statliga aktier i företag.

2001/02:N267 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

19. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en försäljning av de statliga bolagen.

2001/02:N299 av Susanne Eberstein och Kerstin Kristiansson Karlstedt (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om antalet kvinnor i statliga bolagsstyrelser.

2001/02:N344 av Ewa Thalén Finné och Cristina Husmark Pehrsson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en granskning av samtliga statliga bolag.

2001/02:N365 av Ingegerd Saarinen m.fl. (mp):

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om kvalitetsmål och verksamhetsmål.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om reglering och kontroll av företagens produktion på marknader där staten producerar och tidigare producerat samhällsåtaganden.
19. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om statliga bolag.

2001/02:N370 av Alf Svensson m.fl. (kd):

16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad ägarspridning genom utförsäljning av statliga företag.

2001/02:A211 av Maria Larsson m.fl. (kd):

-
-
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att öka andelen kvinnor i styrelsen i de börsbolag där staten är storägare.